

Așadar, să nu uităm. De câte ori ne vor purta pașii spre Voroneț, să (re)citim volumele monahiei Elena Simionovici. Cu certitudine, călătoria ne va fi mai cu folos.

Olimpia Mitric

Mihai-Răzvan Ungureanu, *Convertire și integrare religioasă în Moldova la începutul epocii moderne, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, 408 p.*

Urmând câtorva valoroase studii care au tratat problematica vieții comunitare evreiești și a conviețuirii cu populația majoritară² și unor preliminarii cu privire la tema convertirii și integrării religioase³, lucrarea prezentată a fost elaborată ca teză de doctorat în cadrul Universității “Al. I. Cuza” din Iași.

Tratând o temă de o reală complexitate, asumând, cu dreptate, pionieratul în domeniu, cartea se înfățișează – o spunem dintru început – ca o contribuție științifică neîndoielnică în bibliografia temei. Importanța cărții se verifică, în primul rând, prin gradul de noutate al cercetării propuse. Autorul însuși relevă faptul că originalitatea demersului se evidențiază “în cel puțin trei planuri: al alegerii subiectului, al surselor invocate în sprijinul investigațiilor și al concluziilor, și al consecințelor cercetării” (p. 6). Adăugăm instrumentarul și metodologia utilizate, maniera interdisciplinară de abordare a temei propuse, îmbinând analiza critică a izvoarelor cu ancheta sociologică, sugestii venind dinspre istoria mentalităților și, mai ales, cu investigația antropologică. Totul pentru a servi la deschiderea unui drum “către o înțelegere mai relaxată a interferenței socio-istorice a străinilor și a autohtonilor în epoca de formare a națiunii române. Totodată, va redeschide chestiunea valabilității argumentative a unor concepte cu înțeles istoric vag, deturnate de ideologii variate și transformate în repere ale discursurilor de tip naționalist” (pp. 6-7).

² Vezi, mai ales, Mihai-Răzvan Ungureanu, *Câteva note privind istoria timpurie a jurământului “more judaico” în Moldova (secolul XVIII – jumătatea secolului XIX)*, în I. Agrigoroaie, Gh. Cliveti (ed.), *Național și social în istoria românilor. Profesorului Gh. Platon la a 70-a aniversare*, în “Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza»”, Iași, XLII-XLIII, 1996-1997, Iași, 1998; M.-R. Ungureanu, *Dispariția unei instituții: hahambășia*, în “Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae”, II, 1997 și III, 1998.

³ Idem, *Câteva aspecte ale regimului asimilării confesionale în Moldova. Genealogii de “botezați”*, în “Arhiva Genealogică”, I(VI), 1994, 1-2; Idem, *O vecinătate incomodă: cuplurile de convertiți la ortodoxie și vecinii lor în Iașii primei jumătăți de secol XIX*, în Adrian Neculau, Gilles Ferréol (coord.), *Minoritari, marginali, excluși*, Iași, 1996.

De altfel, *Introducerea* (pp. 5-16) este lămuritoare asupra diferitelor aspecte pe care le implică abordarea unei asemenea teme. Afirmarea obiectivelor lucrării, mulțimea și noutatea surselor documentare invocate și chestionate, precizările metodologice, definirea conceptului de “convertire”, a cauzelor și stadiilor pe care le implică un atare fenomen, în lumina bibliografiei internaționale a temei, orizontul intelectual al acestei părți preliminare vădesc o pregătire și o perspectivă apte să antameze un câmp de probleme și să ofere garanții pentru analiza demnă de luat în seamă și înțelegerea procesului integrării și modernizării societății românești. “Cercetarea noastră – afirmă, în altă parte, M.-R. Ungureanu – tinde să instituie un criteriu eficient de evaluare a gradului în care a variat compoziția etno-culturală a orașelor moldovenești, chiar și în absența seriilor statistice complete. Pasul următor concluziilor de ordin statistic este reprezentat de analizarea modului în care convertirile pot defini asimilările culturale, pot simptomatiza dispariția unor comunități închise, pot explica mecanismele integrării confesionale și culturale, pot argumenta sau distruge mitologia formării națiunii și a conștiinței naționale în secolul XIX românesc” (pp. 42-43).

Primul capitol analizează *Situația statistică a convertirilor la ortodoxie în Iași (1775-jumătatea secolului XIX). Origini etnice, strategii personale de inserție socială* (pp. 17-58). Autorul își propune să identifice amploarea fenomenului convertirilor religioase din Iași prin numărătoarea celor cu numele Botezatu (sau Botez) în recensămintele fiscale ale epocii (catagrafii). Căci, argumentează M.-R. Ungureanu, pentru reperarea “botezaților” sunt necesare cel puțin două condiții: 1) serii de date statistice din același areal, la intervale temporale reduse; 2) prezența unui indicator onomastic cu grad cât mai scăzut de relativitate (p. 20). Insuficiența demersului este corijată prin analiza și interpretarea altor izvoare. Între acestea, o importanță deosebită este acordată *Condiții pentru botezații carii din alte religii au venit la pravoslavnică credință*, întocmită de membrii Dicasteriei mitropolitane a Moldovei în perioada 1819-1832.

În document sunt menționați 433 de convertiți, dar evreii reprezintă numai 14,37% din numărul total, restul fiind uniți (ponderea cea mai mare, adică aproximativ un sfert din totalul convertirilor la ortodoxie), romano-catolici și, mai rar, protestanți sau musulmani (pp. 36-39). Procentul este mic, dar permite individualizarea botezaților și apariția unei imagini publice nu tocmai favorabile noilor convertiți. În fapt, ei sunt conștienți de acest lucru, dar mizează pe valorificarea șansei oferite de schimbarea statului confesional pentru obținerea de avantaje într-un mediu ostil și puțin favorabil reușitei sociale. Convertirea este motivată, în general, de dorința unei integrări sociale mai ușoare, pentru a beneficia

de diverse funcții, demnități sau posturi administrative (cum exemplifică autorul în alt capitol) ori de a practica o serie de meserii mai greu acceptate pentru cei care nu aparțin majoritarilor. De aceea, inițiativa vine din partea celui dispus să se boteze. "Botezarea din convingere este destul de rară", precizează autorul. Dar mobilurile convertirii fac ca aceasta, odată produsă, să fie afișată deschis. Deși decizia era atât de dificilă, atrăgând după sine ruptura de mediul originar, neofitul devine membru al majorității ortodoxe și îi sunt recunoscute drepturile ce decurg din noua sa calitate socială.

Următorul capitol, *Comportamente sociale. Imaginea publică a convertirilor*, "împreunările împotriva firii creștinești" și *vecinătăție incomode* (pp. 59-123) se deschide cu un util și incitant expozeu despre atitudini, sensibilități, prejudecăți și imaginar despre cuplu și relațiile dintre soți, văzute dintr-o perspectivă antropologică, cu aplicare la fenomenul divorțului, așa cum este redat de arhive. În această perspectivă sunt interpretate mariajele convertirilor – "un proiect uman nereușit" (p. 86). Stabilitatea unei asemenea familii este precară: șocul determinat de ruptura cu mediul de origine sau acuza nesincerității confesionale, suspiciunii unei convertiri formale devin pretexte pentru separarea soților. În astfel de cazuri divorțul era pronunțat imediat de tribunalul ecleziastic. Evident, se suprapun peste alte temeuri ale acționării în justiție: "răul trai", preacurvia, beția, neglijarea casei și a familiei etc. Rezistă doar căsniciile în care există un motiv suficient de puternic pentru a menține coeziunea cuplului: dorința comună și strategii similare de inserție și ascensiune socială, grija pentru copii, păstrarea și transmiterea averii etc.

Autorul a utilizat cu pricepere arhiva Dicasteriei din cadrul Mitropoliei ieșene, care conține dosarele de divorț. Cazuistica prezentată este edificatoare. Situațiile prezentate, bogăția mărturiilor, retorica utilizată în jalbe sau în instrumentarea cazurilor vădesc definiția socială și imaginea publică a convertitului și precaritatea cuplului în care există un asemenea partener. Mai mult, o asemenea căsătorie prezenta riscul de a nu fi considerată niciodată ca "respectabilă". "Cuplurile de convertiți nu par deloc încheigate și, deci, sunt lipsite de coeziune și de rezistență în timp" (p. 95).

În continuare, sub titlul generic *Biografii ale succesului în societate*, sunt prezentate câteva exemple de inserție socială și de reușită ale unor "botezați". Iată exemplele prezentate: ascensiunea familiei boiernașilor Botezatu din Iași, genealogia unei familii celebre, Baiardi (exemplul ilustrativ este faimosul inginer Joseph Anton Baiardi, un catolic italian) și, în primul rând, cazul primului cenzor al cărții evreiești, Mihail Vitlimescu. În 1844, se convertește, naș fiindu-i chiar

domnitorul Mihail Sturdza, care îi acordă rangul de pitar și îl numește cenzor “în limba evreiască”. Mihail Vitlimescu face “poliție intelectuală”, având competența avizării importării cărților evreiești în Moldova și a tipăririi manuscriselor în ebraică și idiș, postură care îl face antipatic în cadrul comunității evreiești. Acuzat că ar fi cerut bani pentru a da avize favorabile, a fost demis din postul de cenzor, apoi reangajat. Cazurile acestea sunt un reflex al aspectelor culturale, etnice, profesionale, al relațiilor interumane, intercomunitare și instituționale din Moldova de la începutul modernității.

Ultimul capitol, *Misiunile protestante în Moldova și Iași. Rolul lor în convertirea evreilor (1835-1860)* (pp. 235-325), este cel mai amplu – nouă subcapitole! – și extrem de incitant. Este consacrat analizării rolului și locului misiunilor protestante britanice din Moldova pentru a-i creștina pe evrei. Misiunea evanghelizării evreilor din Orientul Apropiat și din Europa Răsăriteană (inclusiv din Principatele Române) a fost asumată cu deosebire de Biserica Scoțiană. Aceasta a decis în 1841 să stabilească la Iași o “ambasadă” permanentă, condusă de reverendul Daniel Edward, fără rezultate notabile. Surprinzătoare și realmente interesante sunt memoriile amănunțite ale soției reverendului, Catherine, referitoare la activitatea misionară și la impresiile ei despre societatea românească, publicate la Londra, în 1867. Mihai Răzvan Ungureanu analizează într-o subdiviziune a acestui capitol, această “neașteptată contribuție istorică” (pp. 276-292) și publică pentru prima dată în limbă română, fragmentar, într-o Anexă documentară a volumului (pp. 343-408), principalele capitole din lucrarea *Missionary Life Among the Jews in Moldavia, Galicia and Silesia*, semnată de Catherine Edward.

Bibliografia selectivă impresionează prin varietatea surselor utilizate și orizontul intelectual presupus de lecturarea și asimilarea informațiilor, cu atât mai mult cu cât noutatea și complexitatea temei au impus autorului consultarea unei consistente și – uneori – specioase bibliografii de specialitate în limbile engleză, franceză și germană. Multitudinea izvoarelor documentare inedite și editate, dar și a acelor narative asigură un suport remarcabil pentru o cercetare sistematică și profundă asupra unei teme atât de originale. Remarcabilă e și mulțimea informațiilor documentare, preluate de pe Internet.

Lucrarea, evident interdisciplinară, judicios compartimentată, urmărește să ofere răspunsuri la problemele enunțate în introducere. Poate că lipsa analizei comparate, insuficienta punere în context european a fenomenului analizat este una dintre puținele aspecte care pot fi reproșate autorului. De asemenea, arhitectura lucrării și așezarea informațiilor în pagină, torentul cumulativ al informațiilor

redate, uneori *in extenso*, dau senzația – cum, de altminteri, avertizează însuși istoricul în partea introductivă – că lucrarea nu e suficient finisată, pare neterminată, iar textul este, adeseori, abrupt. Unele erori tipografice nu-i sunt, credem, imputabile în primul rând autorului. Lectorul are plăcerea de a parcurge un studiu bine articulat și proporționat, bine documentat și creionat metodologic. Tema, incitantă și relativ nouă în istoriografia românească, asigură, pe lângă elementele menționate deja, premisa necesară unei lecturi agreabile și utile.

Dinu Balan

Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei. Din viața parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea,
Ediție bilingvă, cu stabilire de text, prefață, note și comentarii de Ilie Luceac.
Traducerea textului german de Catrinel Pleșu, București,
Institutul Cultural Român, 2007, 367 p.

Realizarea unui fond de izvoare edite, în vederea facilitării accesului cercetătorilor la sursele de informație greu accesibile, a constituit obiectivul majorității istoriografiilor moderne. În România, din păcate, nici până în prezent nu dispunem de o colecție completă care să însumeze izvoarele esențiale ale trecutului nostru. Evident, volumul enorm de muncă și suportul financiar precar au fost factori care nu au înlesnit finalizarea unor asemenea proiecte. În acest context, publicarea unor volume de documente se poate compara cu așezarea unor pietre la temelia viitorului edificiu.

Demersul istoricului cernăuțean Ilie Luceac este cu atât mai salutar, cu cât ediția îngrijită cuprinde pe lângă traduceri textelor în limba română, realizată de Catrinel Pleșu, și forma lor originală (în limba germană), cititorul având în orice moment posibilitatea să confrunte/corecteze interpretarea oferită de traducătoare. Cartea a devenit și mai interesantă prin includerea unui număr însemnat de imagini și cărți poștale, prin intermediul cărora mesajul îngrijitorului devine mai concret, mai intim, mai profund.

Volumul, îngrijit de Ilie Luceac, vine în fața specialistului sau a iubitorului de carte-document cu 28 de discursuri rostite de Eudoxiu de Hurmuzaki, istoric și om politic român, cu ocazia dezbaterilor desfășurate în cadrul Dietei Bucovinei,